
MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN KİNOSUNUN İNKİŞAF MEYLLƏRİ

XX əsrin ən böyük kəşflərindən biri kinodur. Bir əsrdən çoxdur ki, insan zəkasının ən müxtəlif düşüncələrini məhz kinematoqrafiya özündə birləşdirir. Azərbaycan kinosu, dünya kinosunun həmyaşıdıdır və 70 illik bir zaman kəsiyində sovet kinosunun tərkib hissəsi kimi fəaliyyət göstərüb. Abbas Mirzə Şərifzadənin “Bismillahi”ndan başlayaraq, Sovetlər Birliyi dağılana qədər istehsal edilən filmlərimiz, nəsillərin formalaşmasına öz töhfələrini vermiş, öz nümunələri ilə yaddaşlara həkk olmuşdur. Bu illəri kinomuzun “qızıl dövrü” adlandıra bilərik.

Azərbaycan kinosu say etibarıyla olmasa da, filmlərin mövzu və ssenarisi baxımından sovet kinosunda özünəməxsus bir yer tutur. Hər il 4-5 bədii və onlarla sənədli filmin çəkildiyi bir dövrdə ideya-bədii həlli, mövzu, aktyor oyunu və s. ilə seçilən bəzi filmlərimiz milli mədəniyyətimizi zənginləşdirdi, tamaşaçıların hafızəsində kulta çevrildi. Bu illər ərzində Azərbaycan kinosu sosialist realizminin tələblərini yerinə yetirsə də, XX əsrin 60-cı illərində ekranda yaranan müstəqilləşmə meylləri tamamilə fərqli bir mənzərə ortaya qoydu. İnsanlar kollektiv düşüncədən fərdi hisslərə köklənməyə doğru istiqamətlənməyə başladı, tamaşaçı üçün hər bir personaja onun fərdi prizməsindən yanaşmaq istəyi önə keçdi. “Bir cənub şəhərində”, “Uşaqlığın son gecəsi”, “Bizim Cəbiş müəllim”, “Gün keçdi” və s. filmlər milli kinomuzda Avropa neorealizminin xırda-para cücərtiləri idi.

İnkışaf davam edirdi. Ekran tədricən müstəqilliyə doğru istiqamət alırdı. Hətta belə demək mümkündürsə, sovet dövründə yetərinə dissident rejissor və ssenaristlər öz müstəqilliklərini bu və ya digər mənada ifadə edə bilirdilər. Ötən əsrin 80-ci illərin ortalarından başlayaraq kinomuzda müəllif filmi və müstəqil fikir dövrü başladı. İsi Məlikzadə, Ramiz Rövşən, Ramiz Fətəliyev kimi ssenaristlər, Vəqif Mustafayev, Gülbəniz Əzimzadə, Efraim Abramov kimi rejissorlar müəllif filmləri çəkməyə başladılar. Söz yox ki, SSRİ-də yenidənqurmanın “küləyi” də bu işlərə təkan verirdi. Xatırladaq ki, sovet

dövründə film çəkmək asan məsələ deyildi. Bunun üçün təhsil və peşəkarlıq mütləq idi. Təhsil Moskvada yerləşən Ümumittifaq Dövlət Kinematoqrafiya İnstitutunda həyata keçirilirdi.

1991-ci il, yəni Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpası tarixindən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi milli kinomuzda da tendensiyalar dəyişdi. Ekranı yeni baxış bucağı meydana gəldi. Bu baxış bucağında boylandıqda görürük ki, kinematoqrafiya ümumən sintetik bir sənət olduğu üçün siyasi quruluşa bağlı olmamalıdır. XX əsrin sonu, müstəqilliyin ilk illərində isə kinoda kütləvilik başladı. Müstəqilik illəri yeni studiyaların yaranmasına təkan verdi. Kommersiya filmlərinin sayı durmadan artdı. Bu da əvvəllər film çəkmək istəyən bir çox yaradıcı insanların qarşısında yaşıl işığın yandırılması demək idi. Həmin illərdə bədii səviyyəsi müxtəlif olan onlarla bədii film çəkildi. Milli kinematoqrafiyamız faktiki olaraq, kommersiya məqsədlərinin daşıyıcısına çevrilirdi. Son zamanlar kütləvi sürətdə kommersiya filmləri adlandırığımız komediya filmlərinin çəkilişi əslində 30 il öncə başlanmışdı.

XX əsrin 90-cı illərində ağır, təlatümlü, mürəkkəb və eyni zamanda keçid dövrünü yaşayan Azərbaycan kinosu, bu gün də bazar iqtisadiyyatının yaratdığı çətinliyi çiyinlərində daşıyır. Azərbaycanda kinonun başlıca donoru Dövlət büdcəsidir. Amma buna baxmayaraq kinematoqrafçılar müstəqil maliyyə mənbələri hesabına da onlarla film istehsal edirlər. Yenidən 1990-cı illərə qayıdaraq, bir məqamı vurğulamaq istərdim. Həmin illərdə dövlət və müstəqil maliyyə mənbələrinin hesabına müştərək layihələrin birgə istehsalına başlanılmışdı və onların sayında artıq dinamika müşahidə olunmaqda idi. “Təhminə”, “Yük”, “Vahimə”, “Həm ziyarət, həm ticarət”, “Yuxu” və. s. filmlərin titrlərinə baxsaq görərik ki, istehsal hüququ müstəqil kino şirkətlərindən birinə məxsus olsa da, texniki baza olaraq “Azərbaycanfilm” kinostudiyası idi. Üstəlik bu filmlərin bəziləri də kulta çevrilməyə müyəssər oldu. Müstəqil vəsait hesabına çəkilsə də, belə filmlər tamaşaçı üçün elə dövlət filmləri kimi hesab edilir. Bu filmlər əslində Azərbaycanda prodüser kinosunun ilk cümlələri idi ki, sonrakı illərdə bu cümlələrin inkişafını təəssüf ki, görə bilmədik.

Müstəqillik illərində ölkəmizdə müstəqil kino təhsilinin yaranmasını da yaddan çıxarmaq olmaz. Öncə qeyd etdiyimiz kimi, müstəqilliyə qədər Azərbaycan kinematoqrafçıları SSRİ məkanında yalnız Moskva və Leninqradda ixtisas təhsili ala bilirdilər. 1991-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində “Kino və televiziya” kafedarsı yarandı

ki, bu da yeni kadrların yetişməsində öz əhəmiyyətli rolunu oynamağa başladı. Sonralar bu kafedra genişləndi və kinematoqrafiyanın müxtəlif sahələrini özündə əks etdirən ixtisaslarla – rejissor, operator, ssenarist, kinoşünas və s. zənginləşdi. Bu gün kino sahəsində öz sözünü deyən kinematoqrafçıların əksəriyyəti həmin müstəqillik illərinin bizə bəxş etdiyi kino məktəbinin yetirmələridir.

Ötən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq Azərbaycan sənədli kinosunda da irəliləyiş müşahidə olunmağa başladı. “Salnamə”, “Rakurs”, “Yaddaş” kimi yeni ruhlu studiyalar milli mədəni irsin bütün çalarlarını özündə əks etdirərək, milli özünüdərk prosesinin hərəkətverici qüvvəsinə çevilmiş oldular. Bu studiyaların istehsalat planı daha geniş idi ki, bu da mövzu rəngarəngliyini təmin etmiş olurdu. Təbii ki, bu prosesə ciddi təsir edən başqa bir amil də, senzurasız ekran dönməsinin başlanması ilə bağlı idi.

Müstəqilliyimizin bərpası tarixindən başlayaraq, filmlərimiz təkcə ölkəmizdə deyil, eyni zamanda ölkəmizin hədudlarında kənarda da tanınmağa başladı. Ayaz Salayevin “Yarasa” bədii filmi dünya şöhrətli Kanada-Monreal Beynəlxalq Fİlm Festivalında, Hüseyn Mehdiyevin “Özgə vaxt” bədii filmi Madrid Beynəlxalq film festivalında ölkəmizi uğurla təmsil etmiş oldu. Bu həm də Azərbaycanın kinematoqrafiya ölkəsi kimi təbliğata dairəsinə - Ümumdünya Festivallar Hərəkətinə qoşulması demək idi.

Bununla yanaşı, beynəlxalq festivallarda təmsil olunan və müxtəlif mükafatlar qazanan filmlərin tam əksəriyyəti sənədli filmlər oldular. Az.tv-nin “Azərbaycantelefilm”, Lider televiziyyalarında fəaliyyət göstərən “Azərbaycan” redaksiyası bu baxımdan daha geniş işlər gördülər. Təxminən iyüirmidən artıq gənc kinorejissorları işə cəlb edən bu yaradıcı qutumlar il ərzində 100-ə yaxın qısa və tammetrajlı sənədli filmlər istehsal edirdi. Təəssüf hissi ilə qeyd etməliyik ki, indi bu təşkilatlar artıq yox səviyyəsindədir.

Problemlər şübhəsiz ki, mövcuddur və onların müəyyən qismi biz kinematoqrafçıları son dərəcə narahat etməkdədir. Biz onların bir qismini qısaca burada vurğuladıq və ümumi mənzərəni yaratmağa çalışdıq. Lakin inkişaf davam edir, bütün çətinliklərə baxmayaraq Azərbaycan kinematoqrafçıları milli kinomuzun gələcəyinə inanır və onun inkişafına öz töhfələrini verməkdə davam edirlər.

Açar sözlər: kino, festival, Azərbaycanfilm, bədii film, sənədli film.

ƏDƏBİYYAT

1. https://az.wikipedia.org/wiki/Portal:Azərbaycan_kino_sənəti
2. https://az.wikipedia.org/wiki/Azərbaycan_kinematografi
3. http://www.myvideo.az/vip&ci_m=playlist&playlist_id=706
4. <http://www.filmman.ru/azeri/>

Taxir Aliyev (Azərbaycan)

Тенденции развития азербайджанского кино в годы независимости

В статье исследуются тенденции развития азербайджанского кино в годы независимости. Автор отмечает, что так как в течение 70-ти лет азербайджанский советский экран был частью Советской кинематографии, он выполнял требования социалистического реализма. После распада советского Союза, в азербайджанском кино произошел ряд перемен в сфере воспитания национальных кадров, создания новых студий, фильмов вне государственного бюджета и т.д. Но, не смотря на это, азербайджанское кино по-прежнему зависит от государственного бюджета.

Ключевые слова: кино, фестиваль, Азербайджанфильм, художественный фильм, документальный фильм.

Tahir Aliyev (Azerbaijan)

Development tendencies of Azerbaijan cinema in the years of independence

In the article the tendencies of development of the Azerbaijan cinema in the years of independence are investigated. The author notes that since the Azerbaijani Soviet viewing screen was part of Soviet cinema for 70 years, he fulfilled the requirements of socialist realism. After the collapse of the Soviet Union, a number of changes took place in the Azerbaijani cinema in the sphere of education of national personnel, creation of new studios, films outside the state budget, etc. But, despite this, Azerbaijan cinema still depends on the state budget.

Key words: cinema, festival, Azerbaijanfilm, feature film, documentary.